

Keď sa cisár sa stal bohom... Kresťania pod bičom rímskych pohanských cisárov

Christopher Check

11. novembra 2020 ✝ História

pokračovanie I. časti

Trvalo však nejaký čas, než sa znovu objavili ďalšie obvinenia kresťanov, pretože prví dvaja cisári z flaviovskej dynastie, Vespasián (69 – 79) a jeho syn Titus (79 – 81), odmietli božské pocty a tolerovali rastúci počet kresťanov, a to dokonca aj na svojom dvore. Kresťanom bol napr. Vespasiánov brat Titus Flavius Sabinus s celou svojou rodinou. Vespasián spoznal kresťanstvo v priebehu svojho pobytu v Palestíne, kde došiel k záveru, že kresťanskí potomkova rodu Dávidovho, nepredstavujú pre Ríšu politické nebezpečenstvo.

Keď Vespasiánov mladší brat Domicián (91 – 96) obnovil myšlienku cisára ako boha, rozpútal opäť prenasledovanie kresťanov, ktoré sa nevyhlo ani jeho bratrancovi, konzulovi Titovi Flaviovi Clementovi. Domicián bol vlastne prvým cisárom, ktorý sa ešte za svojho života povýšil na boha. Práve uprostred týchto búrok bolo napísané Zjavenie svätého Jána. Ale keď bol Domicián zavraždený, jeho nástupcovia od Nera po Antonia Pia (obdobie 96 – 161), síce presadzovali zákony proti kresťanom, no neuchýlili sa k žiadnemu väčšiemu prenasledovaniu. Vlastne až do Déciovej vlády (249 – 251) boli prenasledovania skôr ojedinelé a väčšinou lokálne.

Istý letmý obrázok o vzťahu medzi Cirkvou a Ríšou si môžeme urobiť z obdobia Trajánovej vlády (98 – 117). Traján bol skvelý vojak a neúnavný správca. Keď nastali problémy v Bitýnii na severovýchode Malej Ázie, poslal na miesto jedného zo svojich najoddanejších radcov Gaia Plinia Secunda, alebo Plínia mladšieho, aby ich vyriešil. Plínius žiadal cisára o radu, ako má naložiť s kresťanmi. Trestom za vyznávanie kresťanskej viery bola smrť, aj keď to nebolo všade prísne dodržiavané. Ich korešpondencia vyústila tzv. *Trajánovým reskriptom*, teda cisárovou úradnou odpoveďou.

Plínius sa čuduje nad počtom kresťanov:

„Zdalo sa mi totiž, že táto záležitosť si zaslúži tvoju radu, a to predovšetkým pre počet osôb do nej zapletených; pretože mnoho ľudí všetkých vekových skupín, všetkých spoločenských vrstiev a oboch pohlaví, je a bude stíhaných. Nákaza tej povery zasiahla nielen mestá, ale aj dediny a vidiek.“

Rozšírenie kresťanstva so sebou prinieslo aj hospodárske problémy: chrámy mali nižšie zisky, pretože klesol dopyt po obetných zvieratách. Kresťania si teda znepriatelili nielen pohanských kňazov, ale tiež zástupcov živočíšnej výroby.

Plínius chce postupovať podľa predpisov a žiada Trajana o pokyny. Keďže sa „nikdy nezúčastnil vyšetrovania ohľadom kresťanov“, tak nevie, „čo a ako sa má trestať a vyšetrovať“. Rozhoduje vek? Má byť po prejavení ľútosti udelená milosť? Pýta sa, „či sa má trestať za samotné označenie kresťan, aj keď nebol spáchaný

žiaden zločin“. Popisuje ako doposiaľ postupoval, keď bolo vznesené obvinenie. Spýtal sa predvedených, či sú kresťanmi, a keď sa priznali, položil im ešte niekoľkokrát rovnakú otázku, aby sa mohli odvolať. Zatvrdení boli popravení a rímski občania odoslaní do Ríma, rovnako ako tomu bolo pred niekoľkými desaťročiami v prípade sv. Pavla.

Plínius nemôže nájsť žiadne dôkazy o páchaní trestnej činnosti a kresťanské obrady popisuje nasledovne:

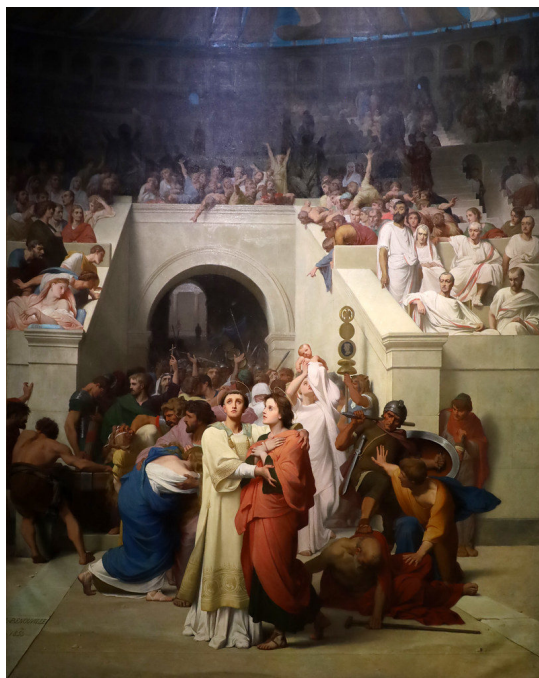
„V stanovený deň sa pred úsvitom schádzali, spoločne vzdávali Kristovi chválu ako bohu a zaväzovali sa prísahou nie k zločinu, ale k tomu, že sa nebudú dopúšťať krádeží, lúpeží ani cudzoložstva, že nebudú porušovať dané slovo a že neodmietnu vydať zverenú vec, kedykoľvek k tomu budú vyzvaní; potom sa, ako hovoril, rozchádzali, aby sa znova zišli pri jedle, otvorene a bez nečistých úmyslov; toto však vraj prestali robiť po zverejnení mojej vyhlášky, ktorou som podľa tvojich pokynov zakázal (tajné) spolky. Tým skôr som pokladal za nevyhnutné vypočuť na mučidlách dve slúžky, ktorým sa hovorilo pomocnice, a tak zistil pravdu. Nezistil som nič iné než to, že sa jedná o zvrátenú a prehnanú poveru.“

Plínius sa musel potýkať so závažným problémom anonymných udaní a žiada Trajána o radu. Ten mu odpovedá už zmieneným slávnym listom:

„V procesoch s tými, ktorí ti boli predvedení ako kresťania, si, milý Secundus, zvolil patričný postup. Nie je totiž možné stanoviť všeobecne niečo, čo by malo takpovediac pevne danú podobu. Nemajú sa vyhľadávať; ak sú však predvedení a usvedčení, musia byť potrestaní, ale tak, aby tomu, kto poprie, že je kresťanom, a preukáže to uctievaním našich bohov, bola za prejavenú ľútosť udelená milosť. K anonymným udaniam sa však nemá prihliadať pri žiadnom zločine, pretože by to dávalo zlý príklad a odporovalo by to našej dobe.“

Čiže za vyznávanie kresťanstva hrozil trest smrti, ale obvineným bola daná príležitosť odvolať sa a kresťania neboli vyhľadávaní. A predovšetkým, nemal sa brať ohľad na anonymné udania. Tu vidíme rímsku byrokráciu v tom najlepšom aj najhoršom: oddaní služobníci verejnosti pracujúci pre dobro ľudu rozsiahlej ríše, ktorí sú predchádzajúcimi nariadeniami viazaní zabíjať nevinných mužov a ženy pre ich náboženstvo. Traján nie je ochotný odvolať uznesenie z Tiberiových čias, ale v podstate dáva Plíniovi možnosť jeho dopad zmierniť.

Nie je ľahké všeobecne zhrnúť údel kresťanov za vlády tzv. adoptívnych cisárov. Na jednej strane mohol byť ktokoľvek udaný z podlých pohnútok, avšak na strane druhej nepanovala v rímskej spoločnosti o udavačoch vysoká mienka, a navyše im hrozilo, že na nich dopadne plnou váhou rímska spravodlivosť, pokiaľ sa ich obvinenia ukážu ako nepodložené. Miera prenasledovania sa teda miesto od miesta líšila. V oblastiach s veľkým počtom kresťanov, ako boli napr. Bitýnia, len málokto otvorene udal svojho suseda, takže kresťania, ktorí sa navonok nijako neprejavovali, mohli žiť pomerne v bezpečí.

Kresťanskí mučeníci

zdroj: Flickr

V provincii *Gallia Lugdunensis*, čiže zhruba dnešné stredné a severné Francúzsko, boli pomery horšie, oveľa horšie. Existuje korešpondencia medzi Marcom Aureliom (160- 180) a rímskymi zástupcami v zmienenej provincii, niečo na spôsob listov medzi Trajánom a Plíniom mladším. Tamojšie kresťanské obce boli do veľkej miery tvorené prisťahovalcami z Malej Ázie, ktorými galské obyvateľstvo hlboko pohrdalo.

Podrobnú správu, či presnejší dobový list popisujúci osud kresťanov v Lugdune (Lyone) nájdeme u Eusebia:

„Veľkosť utrpenia, zbesilosť pohanov voči svätým a veľké utrpenie mučeníkov nie sme ani schopní presne opísať, ak je to vôbec možné. ... Zavretie do tmavej odpornej komory, natáhovanie nôh na drevo až do piateho otvoru, pokladanie rozžeravených kovových doštičiek na najcitlivejšie časti tela, bičovanie, trhanie divokou zverou, železná stolica na ktorej boli telá opekané...”

Mučeníci však zostali pevní vo svojej viere.

Najznámejšia z nich je sv. Blandýna. Najskôr bola bitá a mučená, až sa jej mučitelia unavili a jej telo bolo samá rana. Následne bola nabodnutá na kôl a vydaná na pospas divokým zvieratám. Potom bola pálená na rošte. A nakoniec „bola v sieti predhodená býkovi. Zviera ju viackrát vyhodilo do výšky, ale ona nič necítila, keďže pevne dúfala v sľúbené dobré a že bude s Kristom. Nakoniec bola aj ona usmrtená. Samotní pohania museli priznať, že nikdy u nich žena nevytrpela tolko a tak strašného“.

Ojedinelé prenasledovania pokračovali po celé obdobie adoptívnych cisárov, ktoré skončilo zavraždením cisára Commoda (177 - 192), zvrhlého syna Marca Aurelia. Commodova krutá politika voči mocenským sokom aspoň odvrátila pozornosť od kresťanov. Za jeho vlády boli kresťania dokonca na cisárskom dvore, a jeho milenka Marcia, ktorá sa neskôr podieľala na jeho zavraždení, bola kresťanom naklonená. Práve vďaka jej príhovoru boli z baní na Sardínii prepustení kresťanskí otroci.

Neskorší Commodov nástupca Septimus Severus (193 – 211) bol skôr tolerantný a držal sa *Trajánovho reskriptu*, avšak snažil sa zabrániť rastu kresťanstva tým, že vyhlásil konverziu na kresťanstvo za trestný

čin. Slávne mučenie-konvertitky onej doby, ktoré spomíname v kánone omše sv., sú sv. Perpetua a sv. Felicitas z Kartága.

Po niekoľko desaťročí, počínajúc vládou Caracally (211 – 217), sa kresťania tešili mieru. Philippus Arabs (244 – 249), jeden z najneschopnejších cisárov, bol voči kresťanom natoľko tolerantný, že sa dodnes vedú spory o to, či náhodou nebol tajným kresťanom, ako o ňom píše Eusebios.

O dvadsať rokov neskôr cisár Aurelián (270 – 275), ktorý bol tiež výborným vojakom, zatúžil zjednotiť Ríšu pod kultom Nepremožiteľného Slnka, *Sol Invictus*. Snáď mal v úmysle kresťanskú cirkev zatiaľ do istej miery tolerovať, a pri jednej príležitosti dokonca zasiahol do sporu ohľadom vlastníctva kostola v Antiochii, pričom rozhodol v prospech kresťanov, ktorí boli v jednote s rímskym biskupom, ale aj za jeho vlády máme nemálo mučeníkov. To najhoršie však malo len nastať.

Posledné, najkrvavejšie a najpodrobnejšie zaznamenané prenasledovanie, začína počiatkom štvrtého storočia za cisára Diokleciána (284 – 305), ktorého meno bude od tej doby s prenasledovaním nerozlučiteľne spojené, aj keď nebol jeho iniciátorom a po väčšinu jeho vlády sa Cirkev tešila mieru a prekvitala. Dioklecián si vlastne za mnoho vecí zaslúži obdiv. Bol to statočný vojvodca. Zaviedol tetrarchiu, ktorá rozdelila vládu nad obrovskou Rímskou ríšou medzi dvoch augustov, jedného na západe a druhého na východe, a dvaja s nimi spoluvládnci ceasarovia. Tak obnovil poriadok v Ríši, v ktorej pol storočia vládol zmätok, búrili sa legionári aj miestni správcovia a každú chvíľu hrozilo, že vypukne občianska vojna. Len pre zaujímavosť pripomeňme, že z dvadsiatichôsmich cisárov pred Diokleciánom bolo dvadsaťdva zavraždených.

Za jeho vlády začali opäť po celej ríši rásť verejné stavby a budovy, uveďme aspoň veľkolepé kúpele v Ríme. Podarilo sa mu skrotiť infláciu. Vydal dokonca edikt na podporu manželstva, v ktorom uvádzal, že dodržiavanie čistoty prinesie ríši priazeň bohov. Na starobu sa vzdal svojho úradu a odišiel na vidiek do rodnej Dalmácie, kde sa venoval pestovaniu zeleniny.

Na Diokleciánovom dvore sa nachádzali tiež kresťania. Jeho manželka Prisca a dcéra Valéria boli podľa Lactantia katechumenkami. Kresťanmi bol aj majordómus Peter a dôstojník Gergonius. Dioklecián navyše menoval v rôznych provinciách kresťanov za miestodržiteľov.

Diokleciánov ceasar Galerius tiež vykazoval isté schopnosti, i keď inej povahy. Tento násilnícky a značne rozložitý muž to dotiahol z nevzdelaného pastiera kráv na ceasara Východu, a nakoniec, po Diokleciánovej abdikácii, aj na augusta. Dnes by mnohí ocenili jeho umenie šplhať sa po kariérnom rebríčku. Vedel dokonca, kedy sa má plaziť. Potom, čo jeho ťaženie proti Peržanom skončilo úplnou pohromou, sa ponížil pred Diokleciánom a prosil ešte o jednu príležitosť, ktorú už nepremárnil. Svojím rýchlym víťazstvom nad Peržanmi si znova získal priazeň augusta, ktorý mu už skôr dal ruku svojej dcéry Valérie.

Bohužiaľ to nebola Valéria, katechumenka, kto mal vplyv na Galeria, ale jeho matka, kňažka bohyne Kybelé. Tá, rovnako ako ďalší veštcovia a zaklínači, videla, že ich podnikanie pre rastúci vplyv kresťanstva chradne. Galerius si tiež vzal k srdcu varovanie pohanských pamfletistov, ktorí, občas z úprimných pohnútok, inokedy z nízkyh, líčili, ako kresťania ohrozujú ríšu, pretože odmietajú starých rímskych bohov a zvädzajú k tomu aj ďalších. Galerius si rovnako myslel, že kresťania narúšajú súdržnosť a poriadok v armáde, aj keď k tomu podľa všetkého nemal žiadny dôvod. Išlo len o jeho predsudok.

Dioklecián sa najskôr zdráhal rozpútať novú vlnu prenasledovania. Táto neochota nevychádzala ani tak z nejakej náklonnosti ku kresťanom, ale z čisto politických dôvodov. Kresťanstvo už bolo zakorenené vo všetkých vrstvách rímskej spoločnosti a prenasledovanie by mohlo znamenať politickú samovraždu. Galerius však nakoniec cisára presvedčil a výsledkom boli štyri edikty, jeden krutejší ako druhý.

Prvý bol podobný štyridsať rokov starému Valeriánovmu ediktu. Eusebius zaznamenáva, že prvý edikt nariaďoval zborenie kostolov a spálenie posvätných kníh. „Ďalej tí, ktorí zaujímali čestné miesta, mali ich stratiť a ich podriadení úradníci, ktorí trvali na vyznávaní kresťanskej viery, mali stratiť slobodu.“ Nasledujúce tri edikty nariaďovali najskôr uväznenie biskupov a kňazov, potom mučenie uväznených biskupov a kňazov a nakoniec uväznenie a mučenie obyčajných veriacich.

Toto prenasledovanie bolo skutočne neľútostné a týkalo sa celej ríše. Správy, ktoré podával Eusebius, sú desivé. Napríklad mučeníci v Egypte boli priväzovaní k ohnutým vetvám stromov, ktoré sa následne vymrštili, „aby boli končatiny mučeníkov naraz od seba odtrhnuté“.

Prenasledovanie pokračovalo na východe po celú dobu Galeriovej vlády a aj za vlády jeho nástupcu Licinia, keď mučeníckou smrťou zomrelo tých štyridsať legionárov, ktorými sme naše rozprávanie začali.

Prepis prednášky, ktorá sa konala v januári 2006 v rámci tzv. Zimnej univerzity usporiadanej v Ríme Rockfordským inštitútom.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/ked-sa-cisar-sa-stal-bohom-krestania-pod-bicom-rimskych-pohanskyh-cisarov/>